

vervolgens op dezelfde oever nog minimaal 5 andere dieren waargenomen. Een dier heb ik kunnen, een vrouwtje. Ik totaal heb ik hier over een lengte van zo'n 250 meter dus 7 dieren gezien, 1 vrouwtje, 2 mannetjes en 4 onbepaalde dieren. Diverse dieren heb ik op dia kunnen vastleggen. Later in de ochtend heb ik nabij de grens met Duitsland (op zo'n 4 km van de 1e locatie) nog een dier gezien. Deze vloog op vanaf een grote grintbank. Op diverse plaatsen heb ik nog naar larvenhuidjes gezocht, zonder succes. De vraag is nu of we met een populatie te maken hebben of met een groep dieren die uit het buitenland is komen aanwaaien. Waarschijnlijk is het biotoop geschikt voor de dieren en moet vestiging mogelijk worden geacht. De Beekrombout heeft zich inmiddels met een stevige populatie in het Roerdal gevestigd (afgelopen voorjaar heb ik met V. van Schaik enkele honderden larvenhuidjes van deze soort verzameld). De toekomst zal moeten leren of het met de Gaffellibel dezelfde kant op gaat.

Rob Geraeds

Ophiogomphus cecilia langs de Roer op video vastgelegd op 30 augustus 2000 door Weia Reinboud

Gomphus flavipes in Limburg

rondgestuurd 30 augustus 2000

Op maandag 11 augustus heb ik in Ohe en Laak langs de Dillekensplas (184.7 347.2) een *Gomphus* gefotografeerd die afwijkend leek. Na het ontwikkelen van de dia's heb ik de libel nog beter kunnen bekijken en dit blijkt een *Gomphus flavipes* te zijn. Nu hebben we dus ook een waarneming in het stroomgebied van de Maas ver van de Waal af. Bovendien ligt aan de overkant van de Maas op 100 m van grenspaal 123 van de grens met België, waar deze soort nog nooit is waargenomen. De waarneming biedt de Limburgse libellenwaarnemers dit en volgend jaar weer een nieuwe uitdaging om de mogelijke uitbreiding van deze soort in Limburg te volgen.

Jan Slaats

Noot K.-D. Dijkstra. In verband met de waarneming van de rivierrombout in Limburg wil ik nog wel even wijzen op de waarneming van Johan Heffer vorig jaar (zie ook het stuk van Tim Ternaat in de laatste Brachytron). Zo staat er in de soorttekst in de atlas: "De vangst van een mannetje op de Regte Heide bij Goirle in 1999, 35 km ten zuiden van de Waal, geeft enig idee van het dispersievermogen van de imago's

(pers. med. J. Heffer)." Die Limburger hoeft dus niet uit de Maas te komen.

Onychogomphus forcipatus langs de Roer

rondgestuurd 30 augustus 2000

Het goede nieuws stopt maar niet. Vandaag werd ik gebeld door Tim Faasen die langs de Roer, waar dus afgelopen vrijdag de gaffellibel is gezien, een vrouwtje van de kleine tanglibel *Onychogomphus forcipatus* heeft gezien en gefotografeerd. Uiteraard komt hierover binnenkort meer nieuws, maar in overleg met Tim kan het nu alvast wereldkundig gemaakt worden.

Overigens voor de mensen die graag langs de Roer gaan kijken is er van diverse kanten het verzoek gekomen vooral acht te slaan op de bordjes verboden toegang. Grote delen van de Roer zijn niet toegankelijk. Namens de NVL hoop ik dat iedereen daar begrip voor toont en op deze manier niet de zaak uit de hand laat lopen zoals dat met de donkere waterjuffer vorig jaar is gebeurd. Geniet ze, maar beheers jezelf!

Robert Ketelaar

Wanneer zal de Gaffelwaterjuffer (*Coenagrion scitulum*) Nederland bereiken?

Met de toegenomen inventarisatie-intensiteit van de laatste 10 tot 20 jaar in België, is het duidelijk geworden dat een aantal libellensoorten haar areaal naar het noorden uitbreidt (zie ondermeer DE KNIJF & ANSELIN, 1996; DE KNIJF, 1999). Een recent voorbeeld is *Coenagrion scitulum* (Gaffelwaterjuffer), die in 1998 voor het eerst, sinds 1973, terug in België is vastgesteld (VANDERHAEGHE, 1998)... Op een kamp van de Viezebeestjeswerkgroep (VBWG) van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM) in de Boulonnais (Noordwest-Frankrijk) in 1996, werden tot onze verwondering een aantal zeer noordelijke waarnemingen verricht van de Gaffelwaterjuffer, tot op 80 km van de Belgische grens (West-Vlaanderen). Dit was veel dichterbij België dan wat uit literatuurgegevens kon worden verwacht (VANDERHAEGHE, 1997). Twee jaar later (1998) waren de eerste nieuwe Belgische waarnemingen een feit. Het ging om 4 waarnemingen uit Belgisch Lotharingen, steeds van zwerfende individuen, op 23/6, 26/6, 4/7 en 18/7. Kort daarop is getracht een zicht te krijgen op de toestand van de soort in Noord-Frankrijk. Hiertoe zijn verschillende mensen van de Société Française d'Odonatologie (SFO) aangeschreven, en met goed resultaat! Verder werd van de 4 Belgische waarnemingen gedocumenteerde informatie bekomen. Een synthese van al deze informatie is terug te vinden in VANDERHAEGHE (1999).

Een belangrijke vaststelling is dat *Coenagrion scitulum* op meerdere plaatsen in Noord-Frankrijk tot vlakbij de Belgische grens is waargenomen; hierbij zijn ook enkele oudere waarnemingen, waarvan niet duidelijk is of het om zwervers gaat. Een duidelijke groepering van meldingen komt uit de Noord-Franse kuststreek, tot 30 km van België; verder zijn er gegevens dichtbij de Belgische Fagne-Famenne-streek en nabij de Gaume. De Belgische waarnemingen van 1998 zijn geen van alle gedaan in een geschikt habitat (zelfs: opvliegen van meerdere exemplaren uit een bloemrijke wegberm langs een drukke weg); dit geldt ook voor een waarneming op 4 km van België in 1998

(kalkhelling nabij Epiez-sur-Chiers). Deze gegevens wijzen er dan ook op dat in deze periode Gaffelwaterjuffers hebben gemigreerd; het is echter moeilijk in te schatten welke afstand zij hadden afgelegd. De mogelijkheid van migratie wordt ook aangehaald door JURZITZA (1988).

Van de toestand in 1999 zijn door mezelf niet actief gegevens verzameld; er zouden in elk geval opnieuw Gaffelwaterjuffers waargenomen zijn: militair domein nabij Arlon (waar 2 waarnemingen zijn gebeurd in 1998; er zou zich hier dus een populatie kunnen bevinden) (B. JANSSENS, T. VANAGT, mond. med.), Westkust (= 1ste recente waarneming voor Vlaanderen, indien bevestigd) (D. BONTE, mond. med.), Roly (in de Fagnestreek; ANONYMUS, 1999). Het is zeer aannemelijk dat het hier gaat om een noordwaarts oprukken op verschillende plaatsen, onafhankelijk van elkaar.

De trend blijkt dus aan te houden; het wordt dan ook uitkijken naar de waarnemingen van de komende jaren. Zoals aangehaald door DIJKSTRA & KALKMAN (1998), is een eerste waarneming voor het Nederlandse grondgebied, zelfs in de nabije toekomst, zeker niet uit te sluiten. Een invasieve beweging langs de kust is in dit opzicht één van de meest voor de hand liggende mogelijkheden (Zeeuws-Vlaanderen!). Bij migraties kan de soort blijkbaar in eender welk habitat worden aangetroffen (ook droog). Voor vestiging van populaties schijnen een uiteenlopende range aan plassen en traagstromend water mogelijk; het gaat vaak om sites met een weelderige water- en oeverplantenvegetatie (VANDERHAEGHE, 1999).

Gaffelwaterjuffers zijn in de vlucht niet gemakkelijk te onderscheiden van andere blauwkleurige juffers, en het verdient dan ook aanbeveling om de soort te vangen en nauwgezet te determineren met een loupe (halsschild, achterlijf-aanhangsels); een foto is wenselijk als bewijs.

Floris Vanderhaeghe
Lijsterstraat 20
B - 8800 Roeselare
België

E-mail: Floris.Vanderhaeghe@rug.ac.be

Literatuur:

- ANONYMUS, 1999. Ekskursies - Excursions. Gomphus 15 (3): 153-155.
DE KNIJF, 1999. Invasie van *Anax parthenope* (Sélvs) in België in 1999. Gomphus 15 (3): 119-129.
DE KNIJF, G. & ANSELIN, A., 1996. Een gedocumenteerde Rode lijst van de libellen van Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud (4), Brussel. 90 pp.
DIJKSTRA, K.-D. & KALKMAN, V., 1998. Kleine kansen op grootse daden. NVL-nieuwsbrief 2 (2): 5-6.
JURZITZA, G., 1988. Welche Libelle ist das? Die Arten Mittel- und Südeuropas. Franckh, Stuttgart. 191 pp.
VANDERHAEGHE, F., 1997. Is *Coenagrion scitulum* (Gaffelwaterjuffer) terug te verwachten in België? Gomphus 13 (3): 65-71.
VANDERHAEGHE, F., 1998. Victorie! *Coenagrion scitulum* (Rambur, 1842) is België binnengedrongen! Gomphus 14 (1-4): 35-36.
VANDERHAEGHE, F., 1999. Een beknopt overzicht van de huidige verspreiding en status van *Coenagrion scitulum* (Rambur, 1842) in België en Noord-Frankrijk. Gomphus 15 (2): 69-85.

Libellen kijken in de Damvallei

Het oude laagveengebied van de Damvallei strekt zich uit langs een verdwenen meander van de Schelde ten oosten van Gent (Vlaanderen), zie Figuur 1. Wie de Damvallei wil bezoeken, kan ze terugvinden op de topografische kaart van België, deel 22/1-2 van het NGI op schaal 1/25.000. Er is ook een versie op schaal 1/10.000. Het gebied wordt 'gevierendeeld' door een verkeerswisselaar: het Klaverblad. Om ons makkelijk te kunnen oriënteren, splitsen we de Damvallei op in sectoren rond dat Klaverblad. Voor libellen zijn vooral de twee noordelijke sectoren van belang, die zich op het grondgebied van de gemeente Destelbergen bevinden en de zuidoostelijke sector, de Houw, die grotendeels in Laarne ligt.

Vóór 1967 was de Damvallei -zonder Klaverblad- een waar libellenparadijs. Vooral Thuet en Goetghebuer deden hier tot ongeveer 1950 onderzoek naar libellen. Ze telden 39 soorten (zie tabel 1)*. Een volledige lijst van verdwenen, overgebleven en nieuw bijgekomen, zuidelijke soorten volgt aan het einde van dit artikelje. Veel zeer waardevolle graslanden (met o.a. Harlekijn) en een aantal mesotrofe en oligotrofe plassen zijn verdwenen bij het aanleggen van de E17-snelweg naar Antwerpen. De Damsloot vervuilde, waardoor in elk geval de weidebeekjuffer verdween. Er resten nog een aantal turfputten en slootjes met interessante oevervegetaties en vochtige graslanden. Natuurreservaten vzw afdeling Damvallei werkt er samen met het gemeentebestuur van Destelbergen onder meer aan een natuurontwikkelingsproject rond het Damvalleimeer, dat ontstond door graafwerken voor de snelweg. Een moeraszone met wilgenbroek ontwikkelt zich nu aan de oevers die voorheen veel te steil waren. Ideaal voor libellen dus. Maar er werd ook aandacht besteed aan paaiplaatsen voor vissen en aan amfibieënbiotoopjes. Er drijven broedvloten voor visdiefjes op het meer. Een nabijgelegen turfput werd gedeeltelijk uitgeschept om volledige verlanding te voorkomen. Waardevolle terreinen worden zo mogelijk aangekocht en/of beheerd. Steeds wordt een natuurlijk evenwicht nagestreefd...

Als vroegste libellensoorten kan je in de Damvallei vuurjuffers en de in Vlaanderen schaarse variabele waterjuffer vinden. Vuurjuffer is een zeldzame bezoeker maar van de variabele juffer is er een grote populatie. Er zijn ook veel azuurjuffers en blauwe breedscheenjuffers. Nog een vroege is de grote roodoogjuffer. De kleine roodoogjuffer vliegt wel later, maar is talrijker op de drijvende bladeren van gele plomp te vinden. Een enkele keer nemen we in de lente een vroege glazenmaker waar. Voorheen was hij talrijker, nu is er misschien nog een heel kleine populatie bij een verlandend zeggenmoerasje dat zich op privé terrein bevindt. Vanaf hoogzomer vliegen hier blauwe glazenmakers, paardenbijters en grote keizerlibellen. Erg geliefd is dit terreintje bij de heidelibellen. We vonden er bloedrode, steenrode en bruinrode heidelibellen, maar het is vooral in trek bij de geelvlekheidelibel. Elk jaar weer vind je die trouwens op andere uitdrogende plekjes. Van de pantserjuffers is de houtpantserjuffer het talrijkst, maar ook de gewone pantserjuffer vliegt in de Damvallei en éénmaal zag ik een prachtig mannetje zwerende pantserjuffer.